

GÁSPÁR FERENC: A SOMOGYVÁRMEGYEI BERZSENYI IRODALMI TÁRSASÁG TÖRTÉNETE, 1904-1909

Sajtó-tükör-kép

A Somogyvármegyei Berzsényi Irodalmi Társaság az 1904-ben történt létrejöttét követően három alkalommal is (1925-ben, 1946-ban és 1985-ben) újra alakult.

Hortobágyi Ágost – az 1925-tel kezdődő időszakban a társaság elnöke – ki-jelenti, hogy „az összes iratok a forradalomkor [1918-ra utal – G. F.] eltűntek. [...] A fényesen sikerült bemutatkozó ünnepély után még négy vagy öt székfoglaló ülést tartott a társaság, aztán a nagy részvétlenség, a szokott nemtörődömség és valószínűleg a személyeskedések turáni átka miatt is a társaság elnémult, egy ideig csak papíron létezett, de 1907-ben már az Almanachokban sem szerepelt; szó nélkül kimúlt.” Közli a tagság névsorát, ami hiányos, ráadásul számos tévedést találunk benne. (HORTOBÁGYI, 1929, 6–7.)

Fél évszázaddal később Laczkó András ismertette Roboz István és a Berzsényi Társaság kapcsolatát (Laczkó, 1979, 254–258), majd pár év múlva a társaság 1904. évi megalakulásának körülményeit, de ekkor sem beszélt az azt követő küzdelmes időszakról. (LACZKÓ, 1993, 25.)

A hiány megszüntetésére első ízben a *Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei* 2020. évi kötetében megjelent tanulmány vállalkozott. (GÁSPÁR, 2020, 223–250.) A korabeli sajtóra alapozott további folyamatos kutatás újabb ismeretekkel bővítette tudásunkat. A történések bemutatása során a tisztelt olvasó talán soknak vagy indokolatlannak tarthatja a kortárs lapok írásainak túlzott terjedelmű idézését, ám a belőlük áradó korhangulat ismerete segíthet az utólagos téves megállapítások, minősítések elkerülésében. A témánkra vonatkozó időszakban Kaposváron megjelenő valamennyi újság tételes feldolgozása során, annak ellenére, hogy egyazon eseményről valamennyien tudósítottak, és különböző társadalmi, politikai, üzleti érdekkörök álltak mögöttük, egészen rendkívüli módon egyetlen esetben sem lehet rálelni egymásnak ellentmondó vagy egymással vitatkozó álláspont, nézet megjelenítésére. A jelen közleményben fellelhető idézetek kiválasztásánál a válogatás alapját az azokban megjelenő tájékoztatás minősége szabta meg számomra.

Mielőtt az irodalmi társaság létrejöttét bemutatnánk, az előzmények tekintetében feltétlenül szólnunk kell az 1891-ben alakult Somogyvármegyei Közművelődési Egyesületről, amely célul tűzte ki, hogy „a magyar közművelődést és hazafias szellemet terjeszti [...]”. Első feladata tehát az volt, hogy teljesen magyarrá tegye Somogy vármegyét!” (CSÁNKI, 577.) Nyíltan ki nem mondott, de egyik tényleges célja a megye déli és keleti részén élő, mintegy a lakosság tizedrészét képező nem magyar anyanyelvű lakosság különféle módszerekkel (elsősorban az iskolai oktatás-neveléssel, a magyar nyelvű irodalom terjesztésével) megvalósuló beolvasztása.

A *Somogyi Ujság* három egymást követő számában, 1898. július 12-én, 19-én és 26-án sürgeti „irodalmi kör” létrehozását Kaposváron. Az utolsóból idézünk: „akkor, amikor ez a kérdés még csak pár ideális ember lelkében szunnyadozott s mikor e pár ideális ember mint távol jövőről ábrándozott Somogy megye irodalmi

életének fellendüléséről. Hangoztattuk mi akkor is [azaz két éve – G. F.] terveinket; kidolgoztuk mi már akkor nemcsak képzeletben, de papiroson is a kör megalakítására, anyagi és szellemi fönntartására vonatkozó egész programunkat.

De nem tudták vagy nem akarták megérteni, hogy amit kulturális célra áldozunk, az nem is áldozat, hanem kötelesség, úgyszólván szükséges adó. Avagy tán nem szükséges, avagy tán nem kötelesség-e a szellem ápolása, a megyének minden kis régéhez fűződő emlék föllevenítése, a megyében élt, ott működő, a megye dicsőségére küzdő nagyjaink szellemének ápolása, fönntartása?

Mert hát mi más szebb célja lehetne a fölállítandó körnek, mint a nagyjainak emlékét megőrizni, hogy példaképeink legyenek; feldolgozni, megalkotni a megye egész irodalmát, városaink, falvaink történetét, költészetét, szóval mindazt, ami eddig fönntartotta, ami eddig élte.” (S. Antal: *Néhány szó az „Irodalmi Kör” kérdéséhez! Somogyi Ujság*, 1898. július 26.)

A kaposvári „Berzsenyi” Szabadkőműves-páholy 1902-ben megalkotott Munkatervébe más, „aktuális” feladatok mellé beemelte a korábbi években már hangoztatott célkitűzéseket: „Elő kell mozdítanunk a magyarosodást megyénk azon helyiségeiben, melyeknek lakói nem magyar anyanyelvűek, s Horvátországba szakadt testvéreinket is meg kell tartanunk a nemzetnek. [...] Azon kell lennünk, hogy az évek előtt tervbe vett monográfia helyi erők közreműködésével mielőbb létre is jöjjen. [...] Minden alkalmat meg kell ragadnunk, hogy helyi jeleseink emlékeit méltó ünnepélyek rendezésével, esetleg képeik megfestésével vagy szobraik ércbe öntésével föllevenítsük és megörökítsük. [...] Elő kell segítenünk egy irodalmi egyesület alakítását [...]” (GÁSPÁR, 2012, 83.)

Irodalmi társasággal kapcsolatos hírekről ismételtelen csak 1904 elején értesültek a kaposváriak, a *Somogy* című hetilapból. A városban ekkor már 60 bejegyzett egyesület volt. „[...] Kaposvárott irodalmi társaságot akarnak alakítani a helybeli és megyei írók, hírlapírók, amilyen társaságok már az ország számos megyéjében működésben vannak, és pedig szép eredménnyel. [...]

Célja: saját kebeléből is a tehetségek jó alkotásait terjeszteni. Ha egy író maga áll vállalata mellett, elporlik; ha a társaság üti rá pecsétjét, sokkal biztosabb az eredmény. [...]

Irodalmunk a magyarság millióinak erős páncéla a külföldi sugalmazott vagy rosszindulatú sajtó támadásai ellen. [Már akkor is? G. F.] [...] Tehát csak előre, fiatal barátaim! Előre. [...]

De mielőtt az első lépést megtennék író társaim, fontolják meg: Tudnak-e sokat túrni, sokat fáradni? Kritikát, előítéletet legyőzni? Jeget olvasztani?

Hogyne tudnának! Hiszen az északi sarkon még az óriás jéghegyek is megindulnak, ha rájuk süt a nap! Tehát csak előre!” (ROBOZ István: *Irodalmi társaság Kaposvárott*, *Somogy*, 1904. február 21.)

A Roboz István vezetésével működő tíztagú előkészítő bizottságban megkezdődött az alakuló ülésre meghívandók összeírása. A létesítendő irodalmi társaság mindazokat várta, akik Kaposváron vagy a megyében „irodalmi munkásságot fejte-

nek ki, vagy akik igaz lélekkel pártolják a magyar irodalmat, s így válnak a társaság igen nagy hasznára. [...] a társaság tagjai nemcsak férfiak, hanem nők is lehetnek, akik éppen olyan jogokkal fognak bírni, mint a férfi tagok. Az előkészítő bizottság [...] úgy határozott, hogy még e hét folyamán száztagú szervező értekezletet hív össze az új városháza nagytermébe [...]. Ez a száztagú nagybizottság határozza el, hogy városunk és vármegyénk társadalmából mily számmal vonja az új tagokat a társaság kebelére.” (A *kaposvári irodalmi társaság, Somogy, 1904. március 27.*)

Április végére már biztossá válik a megalakulás lehetősége, mert az Országos Irodalmi Szövetség, amely a Dunántúlon három „erősséget” (Győr, Pécs, Kaposvár) kívánt létrehozni, szellemi és anyagi támogatásáról biztosítja a szervezőket. Ezzel egyidejűleg megkezdődik működését az alapszabály-előkészítő bizottság.

Hozzávetőlegesen egy hónap alatt elkészül az alapszabály (legtöbbször Roboz István lakásán találkoztak és dolgoztak létrehozói), és május első napjaiban kiküldik a meghívókat a május 15-én 15 órakor a városháza dísztermében tartandó alakuló közgyűlésre. (*Kész az alapszabály, Somogy, 1904. május 1.*)

Egy héttel később jelenik meg a felhívás Somogymegye irodalompártoló közönségéhez: „Somogyban egy az egész vármegyére kiterjedő irodalmi társaság van alakulóban, amely a megyei írókat, szónokokat és az egész irodalompártoló közönséget lesz hivatva nemes törekvésben egyesíteni.

A cél szép, fenséges és hazafias! Minden szépért és jóért lelkesedni tudó fia e megyének szívéből örülhet, ha sikerül meggyűjtanunk azt a fáklyát, amelyhez a lángot közéletünk, társadalmunk minden tetre kész tagjának szítani szent kötelessége.

Mert mi az irodalmi társaság hivatása?

Kezdő tehetségeket felfedezni, nevelni az irodalomnak.

A könyvirodalmat megkedveltetni, terjesztetni, hogy általa és benne a műveltséget és idealizmust hintsük a lelkekbe.

Irodalmi nagyjaink nevét, műveit minél ismertebbekké tenni. Egy Eötvös br., Vörösmarty, Arany, Petőfi nevei messzebb hangzanak, mint bármily nagy acélágyúé; ez öl, rombol, amaz ellenben termékenyít, világosságot visz mindenfelé.

Célja: saját kebeléből is a tehetségek jó alkotásait terjesztetni, mert ha egy kezdő író csak maga áll vállalata mellett, elporlik, ha egy társaság üti rá pecsétjét, sokkal biztosabb az eredmény.

Felkutatni Somogy nagyjait a múltban, s emléküknél világot gyűjtani, sírjait a kegyelet virágaival beültetni: egy Zrínyinek, a költőnek, Berzsenyinek, Csoknainak lánglelkét, amelyek egykor a megye büszkeségei voltak, új életre kelteni.

Egybegyűjteni Somogy megye azon élő nagyjait, kik bár elszakadtak szülőmegyéjüktől, lelkükben még Somogyhoz vannak láncolva, és szívesen áldoznak azon az oltáron, melyet régi otthonukban földijeik emelnek.

Felkeresni a költészet azon gazdag kincsesbányáit, melyekben a somogyi népköltészet örökbecsű, de könnyen veszendőbe jutó termékei vannak összehalmozódva, s megmenteni a nemzetnek e nagy értékű szellemi vagyonát, hogy ezzel is hozzájáruljon a műköltészetnek megnevesedéséhez és igaz magyar szellemben való fejlődéséhez.

Célja: felolvasásokkal szórakoztatni a közönséget, mert egy írói gárda működésében mindig van bizonyos inger, hatás, mely tüzel, érdeklődést kelt.

Aztán mindenekelőtt az irodalomban nyelvünket szolgálni, mely kincsünk, talizmánunk, mindenünk! A magyar irodalom az a nemzetnek, ami a nap a tenyészetnek, az életnek: világít, érlel, termékenyít. Irodalmunk a magyarság millióinak erős páncélja: védi nevünket, dicsőségünket, történeti múltunkat.

Íme, csak csepp a tengerből: néhány részlet az irodalmi társaság hivatásából.

Előre hát! Tömörüljünk, alakuljunk!

Egy porszem is valami; a porszemek milliárdjai égisz éri piramis!

Somogy egyik legrégebb s mindig vezér vármegyéje volt az országnak: az első Árpádok okleveleiben már ott találjuk; ez a föld, hol Kupa a nemzeti ellenállás zászlaját felemelte, amely látta IV. Béla bujdosását, amely az egész ország helyett elszenvedte a török harcok legerősebb viharait. Itt buzdult dalra a lánnglelkű Csokonai, itt élte remeteéletét a romlásnak indult nemzetét tette serkentő Berzsenyi Dániel, itt rengett bölcsője a szelíd, de fennkölt lelkű Virág Benedeknek. Lakosságának ősi erényei mindig tündököltek – bizonyára most is ott lesz egy irodalmi nagykeresztelésen [sic!], midőn szépért hevülő fiai a művelődés, édes nyelvünk oltárainál meggyújtják az áldozat tüzeit! [...]

Tömörüljünk minél számosabban a felemelt zászló alá, s az eszmének győznie kell! Gondoljunk a legnagyobb magyar idealista jelmondatára: Nyelvében él a nemzet!

Kaposvár, 1904. május 1., az 1904. április 18-án tartott nagy előértekezlet megbízásából:

Roboz István elnök, Dr. Pete Márton jegyző.” (*Felhívás Somogymegye irodalompartoló közönségéhez! Somogy, 1904. május 8.*)

Május 15-én a városháza dísztermében az alakuló ülést Roboz István nyitotta meg, majd ő is mondott ünnepi beszédet. Azt követően Szundy Károly, az Országos Irodalmi Szövetség főtítkára ígért támogatást a szövetség nevében. Az alapszabály-tervezetet Pete Márton ismertette, „beható vitát követően csekély módosítással” elfogadták, a Függelékben közlöm. Beszédéből csak két fontos mondatot idézek, amelyek értelmezésére a későbbiekben térek ki: „[...] Miként a régi fegyvertársakat: bennünket is lánc fűzzön össze úgy, hogy az elmaradót is magunkkal ragadjuk lelkesedésünk vonzó láncain! Az összetartás legyen jelszavunk, s kitarítás legyen küzdő fegyverünk!” (A „*Somogyvármegyei Berzsenyi társaság*” megalakulása, *Somogy, 1904. május 22.*)

Megválasztották a tisztikart: elnök: Roboz István, alelnökök: Szalay Fruzina és dr. Andorka Elek, főtítkár: dr. Pete Márton, títkár: dr. Kohlbach Bertalan, pénztáros: Psik Andor, ellenőr: Noszlopy Tivadar, ügyész: dr. Csonka Ede. Az ünnepség az üdvözlő táviratok és levelek felolvasásával ért véget. Az eseményről szóló tudósítás címében, illetve szövegében első ízben találkozunk az alapszabálynak megfelelő „Somogyvármegyei Berzsenyi irodalmi társaság” megnevezéssel. A társaság névhasználatát a sajtóban kaotikus volt: Kaposvári irodalmi társaság, Irodalmi kör, So-

mogyvármegyei irodalmi társaság, Somogyvármegyei Berzsényi társaság, Somogyvármegyei Berzsényi kör. Ez a jelenség – nemegyszer ugyanazon hírlapi tudósításon belül is – gyakorta ismétlődik.

A megyehatáron túli első szereplés az Országos Irodalmi Szövetség meghívására történt, a Vas Gereben-emléktábla avatásán és az emlékünnepeken (1904. június 19., Fürged, szülőház), amelyen a társaságot Pete Márton képviselte. A *Somogy* részletesen beszámolt az eseményről, majd ismételtelen közölte, hogy a társaság alapszabályát a belügyminiszter jóváhagyta, és buzdítják a nagyközönséget a közreműködésre. (*Vas Gereben-emlékünnepe Fürgeden, Somogy*, 1904. június 26.) A szeptember 17-én megtartott rendkívüli ülésén határozatot hoznak arról, hogy a (szóhasználatuk szerint) bemutató ülést a városháza dísztermében október 23-án tartják meg.

Az eseményről a *Somogy* három oldalán végigfutó, részletes tudósítás olvasható. A város már kora reggel fel volt lobogózva, a városháza díszterme felvirágozva. A meghívott díszvendéget, Rákosi Jenőt szállásáról, a Korona Szállóból Andorka Elek alelnök vezetésével egy háromtagú küldöttség kísérte át a városházára. Az ajtóban Tallián Gyula főispán, Sárközy Béla alispán, Németh István polgármester, Melhárd Gyula esperes, Szalay Károly és további notabilitások várták. Németh István üdvözlőbeszédet mondott. Az elnöki asztalnál Roboz István, Rákosi Jenő, Kohlbach Bertalan, Endrei Ákos, Szalay Fruzina foglalt helyet. A Koronában hetven fő részvételével társas ebédet rendeztek, amelyen a híres primás, Szimpliciusz (Barcza József) és zenekara muzsikált. A pohárköszöntők sorát Berzsényi Gerő nyitotta meg, őt követte Rákosi Jenő, Szalay Károly, Tallián Gyula, Melhárd Gyula és Szabó Kálmán. Az emelkedett hangú tudósítás különös utóhanggal zárul, amely akár profécianak is felfogható: „Ebbe az öröm- és méztengerbe azonban néhány ürömcsepp is vegyült! Most az ünnepi hangulatot nem akarjuk semmi sötét színnel zavarni; de alkalmilag rovasra jön, mert elhallgatni kár volna! A társaság lelkesedését nem alterálja ugyan, de mint jellemző dolgokat kötelességünk lesz felemlíteni.

Hiszen nem egy zsenge társasággal, de még Julius Caesarral is megtörtént, hogy midőn egyszer a koszorúgarmadák közt haladt az ujjongó tömeg útjában, egy polgár a gombját varrta fel.

– Hát te nem látod a hőst? – dörgött a hömpölygő néparadat.

– Engem az ilyféle nem érdekel – szolt a profán ember –, látjátok, hogy a gombomat varrom!”

A lap közli Endrei Ákos Berzsényi költészetének erkölcsi motívumai című, az ünnep tiszteletére megszületett terjedelmes tanulmányát, és a beérkezett üdvözlő táviratok szövegét. (*Az irodalmi társaság ünnepe, Somogy*, 1904. október 30.)

A másik helyi újság, a *Kaposvár* is vezércikkben tudósít az eseményről: „Fontos és messze kiható kultúrünnepre virradt ma városunk és vármegyénk magyar népe. A nemzeti művelődésnek készülnek ma oltárt emelni azok, kik felfognak a nemzeti eszmének és az ideális gondolkozás terjedésének csodálatos összeforrasztó és nemesítő erejét, egy, működésében az egész vármegyére kiterjedő irodalmi egye-

sületet alapítottak, a megye egyik legmagasztosabban gondolkodó fiának, Berzsenyi Dánielnek égisze alatt. Az oltár tűzének élesztéséhez hozzájárulni nemes honfíú lelkesedésükkel eljönnek hozzánk az ország különböző részeiből a hasonló célú egyesületek küldöttei, élükön Rákosi Jenővel, a magyar hírlapírói gárda lánglelkű vezérével.

Nagy jelentőségű városunkra és vármegyénkre nézve a kulturális ünnep nem csak azért, mivel hozzájárul szellemi életünk fellendítéséhez, és ismét összehoz mindnyájunkat egy táborba, egy nemes eszme kultiválására, bennünket, kik sokszor különböző utakon járunk.

Fontos azért is, mivel a magyar szellem, a magyar nemzetiség megerősítését szolgálja. Ma már mindnyájan meg vagyunk győződve arról, hogy nemcsak oly vidéken kell a magyar kultúra terjesztésére törekedni, ahol idegen nemzetiségek fenyegetik az uralkodni hivatott és rendelt magyar nemzet életfáját, hanem még sokkal inkább ott, ahol a magyar faj uralkodik, s éppen veszélytelensége tudatában könnyen elbizakodik, s elhanyagolja nemzeti kultúráját. A kozmopolitizmus veszedelme sehol nem üthet könnyebben rést a nemzeti kultúrára, mint ott, ahol azt nem kell féltenuünk.

És ezért örömmel üdvözljük Somogy megyében a nemzeti művelődésnek mai nappal felépítendő új védőbástyáját. Rajta leszünk, hogy közönségünk állandó érdeklődésének tárgya legyen e nemes irányú egyesület. Annak tagjait pedig arra kérjük, hogy őrizték meg a szent ügy iránti lelkesedésüket állandóan, s a társaság szellemét tegyék méltóvá ama nagy magyar emlékéhez, kinek nevét zászlójukra írták, s ki azt hirdette:

Megyek rendeltetésem pályafutásain, A szebb s nemesb lelkeknek útján.”
(*Berzsenyi társaság, Kaposvár, 1904. október 23. 1.*)

Az ülést közvetlenül megelőző órákban vált taggá dr. Szabó Kálmán (volt kaposvári polgármester és országgyűlési képviselő, időszakunkban ügyvéd), Dömény József lelkész, Pap János tanító, és felolvasták Kiss József, Pekár Gyula és Endrődi Sándor köszönőlevelét, abból az alkalomból, hogy őket a Berzsenyi Irodalmi Társaság tiszteletbeli tagjává választották. A tudósítást olvasva azt gondolhatnánk, minden a legnagyobb rendben van. A valóság ennél árnyaltabb, mert az emelkedett hangulat elmúltával, egy héttel később ugyanezen lap így kesereg: „A kört igen helyesen nem a városnak, de az egész megyének csinálták. A városi ünnepről a vidék teljesen hiányzott. Csak két Berzsenyi rokon volt jelen vidékről. Nem arról van szó, hogy pártolja-e a vidék a kaposvári kört, hanem arról, van-e a vármegyének olyan közönsége, amelynek az ilyenféle dolgokban való részvétel lelki szükséglete.” (*A Berzsenyi kör ünnepélyéről. Egy kellemetlen ügy, Kaposvár, 1904. október 30. 3.*)

November végén a társaság közhírré teszi, hogy az alapszabályban meghatározott módon átvehető az Országos Irodalmi Szövetség évkönyve, továbbá a szövetség kiadványai közül „irodalmi jeleseinktől” öt további kötet, ami már önmagában is „többet ér a tagdíjnál”. Felszólítja a pártoló tagokat a könyvek átvételére. A közleményt már átlengi bizonyos keserűség, amikor egyúttal szövé teszi, hogy kicsi a

taglétszám, pedig egy kirándulásért vagy pár órás bankettért ennek az összegnek többszörösét fizetik, és azon 2-300 egyén is részt vesz. (A *Somogyvármegyei Berzsenyi Irodalmi társaság...*, *Somogy*, 1904. november 27.)

A december 4-én megtartott ülésen a városháza nagytermében két felolvasásra is sor került; Danka István és Melhárd Gyula olvasta fel művét. „Szép közönség volt, de sajnos nem akkora, minőt megérdemelt volna a két élvezetes felolvasás [...]” (A *irodalmi társaság...* *Somogy*, 1904. december 11.) A *Somogyi Ujság* egyértelműben fogalmaz: „Sajnos, hogy ezen a minden ízében érdekes gyűlésen oly csekély számban jelent meg a közönség, hogy e felett csodálkozásunkat kell kifejeznünk.” (A *Berzsenyi irodalmi társaság*, *Somogyi Ujság*, 1904. december 14. 3.)

A Somogy megyei Berzsenyi Irodalmi Társaság 1905. január 15-én Szabó Kálmán elnökletével tartotta meg éves közgyűlését. „Midőn május havában lelkes felhívásra a városháza nagytermében gyülekezett Kaposvár áldozatkész közönsége, nem sejtette volna senki, hogy [az] első közgyűlésen a titkári jelentés »beteg, tespedt« szervezetről fog szólni. [...] a vármegye és a kaposvári közönség közönye dermesztő fagyként hat e még zsenge palántára, viszonya az »Orsz. Irodalmi Szövetség«-hez anyagilag sorvasztja a társaságnak ma még igen csekély jövedelmét. Az alapításkor 62 tag között csak 44 tett eleget köteletségének. A társasággal szemben tanúsított közönyt azzal indokolja egyik is, másik is, hogy a S. B. I. T. [sic!] a szabadkőművesek alkotása, és mint ilyen intézményt nem támogathatja. Nos, hát ez nem áll! [Valamennyi kiemelés az eredetiben. G. F.] Sem Roboz István, sem Kisfaludy Attala nem szabadkőművesek, pedig ezek alkották meg; és ha esetleg lesz [helyesebben: van! G. F.] a rendes tagjai között ily tag, az inkább előnye, mint hátránya lehet a társaságnak, mert ezek az urak – köztudomás szerint – minden jó ügyben fáradoznak, és ami irodalmi társaságban a fő – dolgoznak.”

Roboz István valóban nem volt szabadkőműves, Kisfaludy Atala meg nem is lehetett az, mert a páholyba nőket nem vettek fel! Teljes joggal nevesíthette tehát őket az írás szerzője. Ezzel együtt a cáfolatban szereplő „ezek az urak” kitétel tipikus freudi elszólás (azaz egy rejtett gondolat akarunk ellenére a felszínre tör, és okoz gyakorta kellemetlenséget), ugyanis ők nemcsak (feltételesen) a jövőben, de már ténylegesen is jelen voltak a Berzsenyi Irodalmi Társaság tagjai között.

„A közönséghez fordulunk! – folytatódik tovább az írás – Támogassa a S. B. I. T.-ot, [sic!] melynek céljai, törekvései tisztán *magyar nemzetiek*, lépjenek be pártoló tagoknak, látogassák meg felolvasásait, hogy ne ismétlődjék ama *szégyenletes* helyzet, hogy felolvasóülését üres teremben tartja, mint történt múlt vasárnap, midőn Roboz István és Pete Márton dr. 30 (harminc) ember előtt (köztük 5 hölgy és 2 polgári iskolai leányka) tartotta székfoglalóját.” (A „*Somogy megyei Berzsenyi Irodalmi Társaság*”-tól, *Somogy*, 1905. január 22.) Pontosabban: a beteg Roboz István helyett Kohlbach Bertalan titkár olvasta fel A toll című dolgozatot, majd Pete Márton szavalt el saját verseiből néhányat. A *Kaposvár* című lapban Noszlopy Tivadar kesereg. „Nem értem azt a nagy közömbösséget, amelyet a vármegye és székvárosunk, Kaposvár részéről ez új irodalmi társulattal szemben látok. Pedig az ünnepélyes meg-

nyitásból ítélve abban a hitben voltam, hogy társulatunk csakhamar virágzásnak fog indulni.

Alapító, különösen a pártoló tagok szép számban jelentkeztek, de azóta csend és nyugalom!

A társaság tagjai érdekes felolvasásokat tartanak, mégis, amíg a megnyitóünnepélyen a városház nagytermét zsúfolásig megtöltötte a városi és vidéki előkelő közönség; a második ülésen a múlt év december havában oly csekély számban voltak jelen, hogy ennek okát elképzelni nem tudom. [...]

A mi különleges nemzeti viszonyaink mellett nagyon meg kell becsülni az irodalmi társaságokat, amelyek édes magyar nyelvünk fejlesztését s irodalmunk művelését tűzték feladatul!

A Somogyvármegyei Berzsenyi Irodalmi Társaság is, mely egy nagy névhez van fűzve, lehetetlen, hogy a közönség áldozatául essék!

Noszlopy Tivadar.” (A „*Somogyvármegyei Berzsenyi Irodalmi Társaság*”, Kaposvár, 1905. január 26. 2.)

* * *

Ezen a ponton kitérőt kell tennünk, hogy értelmezni tudjuk a *Somogy* szabadkőművességgel kapcsolatos felvetését. Úgy tűnik, a városban nem maradt titokban a szabadkőműves-páholy létezése. Már 1903-ban, a Zenekedvelők Egyesülete megalakulásánál kibontakozott vitában – miszerint a városban túl sok egyesület alakul és működik, amelyek megosztják az érdeklődőket – felmerült a kaposvári szabadkőművesek titkos jelenléte. Az egyesületek nagy számára vonatkozó állítás három évtized múltával is érvényes maradt, úgy tűnik, ez a jelenség végigkíséri a megyeszékhely történetét. „Városunknak több mint száz különböző célú és értékű egyesülete van, és mindegyik azt ambicionálja, hogy a tagok számát és így a jövedelmet illetően ő legyen az első. Senkinek nem akarják megengedni nálunk, hogy négy-öt egyesületnél kevesebben legyenek érdekelve. Kaposvár lakóinak igen tekintélyes része elvárzik a tagdíjakon, és örökre meghal a kultúra számára. Ehhez járul a sok anyagi és egyéb gond, a szórakozásnak a tanulás fölé helyezése, a kényelmes nemtörődomség, a klikkek áskálódása, a sok-sok személyes sérelem, a mellözöttség bosszúja, a kelő figyelem és propaganda hiánya, a jó vagy rossz időjárás, a feledékenység, a más irányban való elfoglaltság és még százféle ürügy és mentegetőzés, ami ellen nincs orvosság, és amibe bele kell törődni.” (HETYEY, 1937, 12.)

A szabadkőművesek lapjának tekinthető Kaposvárban megjelent írás lábjegyzetében a szabadkőműves szerkesztő a Zenekedvelők Egyesülete vonatkozásában megjegyzi: „Jól értesült egyének még – uramfia! – holmi szabadkőműves-páholyról is beszélnek. Bár igazuk lenne!” (*Egyesületeink*, Kaposvár, 1903. október 8. 1–2.)

Le meri írni mindezt, amikor ő tudja a legjobban, hogy a „zenekedvelő kör” gyakorlati megvalósulása a Zenekedvelők Egyesülete, amelynek alelnöke dr. Müller Nándor, a Berzsenyi Szabadkőműves-páholy főmestere, és a 24 tagú választmányában nyolc páholytag van.

Emlékezhetünk, a páholy Munkatervében szerepelt, hogy „elő kell segítenünk egy irodalmi egyesület alakítását”. Az irodalmi társaság létrehozása profán (nem szabadkőműves) körökben fogalmazódott meg, de mivel annak céljai nem voltak elmentések a páholyban uralkodó szemlélettel, 1904. március 18-án páholyhatározat született annak támogatásáról. A Somogyvármegyei Berzsényi Irodalmi Társaság megalakulásakor már az előkészítő bizottságban is őt, a nyolctagú vezetőségében három, a húsztagú választmányában négy szabadkőművest találunk.

A szabadkőműves-jelenléttel kapcsolatos szóbeszéd folyamatosan jelen volt a városban, és az értelmiség azon része, amelyet egy irodalmi társaság léte egyáltalán megérintett, ha nem is ellenségesen, de gyanakvással fogadott minden olyan hírt vagy jelenséget, amely mögött a rejtélyes szabadkőművességet lehetett sejteni. Ez indította dr. Kohlbach Bertalant, a főgimnázium tanárát, a társaság titkárát egy általa lehetségesnek vélt megoldás javasolására.

A továbbiakban beszéljenek a Berzsényi Szabadkőműves-páholy dokumentumai. Részlet a páholy május 20-i ülésének jegyzőkönyvéből: „Főmester testvér jelenti, hogy az alakulóban lévő szépirodalmi társaság titkára felkérte őt, hogy alkalmas módon, valamelyik hírlapban nyilatkozzék a páholy, hogy a szépirodalmi társaság nem a szabadkőművesek kezdeményezésére létesült, mert profán körök egy része vonakodik a társaságba tagnak belépni, miután azt hiszi, hogy az szabadkőművesi alkotás. Ajánlja testvéreknek a kérdés beható tárgyalását.

Fekete [Gyula] testvér ellenzi, hogy akár a páholy, akár valamelyik testvér ezen kérdésben hírlap útján nyilatkozzék; szerinte a támadás csak provokáció akar lenni, hogy ez a páholyt nyilvános nyilatkozatra bírja. Nekünk – úgymond – a titokzatosság a legnagyobb fegyverünk, amelyből ez idő szerint kilépnünk nem szabad. Szerinte az, aki fenti ok miatt nem lép a szépirodalmi társaságba, az nem odavaló amúgy sem. Bízok a Somogy megyei közönségben, hogy a szépirodalmi társaság ügyét nem fogja elejteni.”

Vita alakul ki, amelyben erősen megoszlanak a vélemények: Papp Kálmán cáfoló nyilatkozat megjelentetését ajánlja, amelyet úgy kell megfogalmazni, hogy egyúttal belépésre buzdítson. [!]

Faragó Lajos Feketével ért egyet: „Nem akar precedenst nyújtani arra, hogy a páholyt néhány hecckedvelő ember provokálása nyilvános nyilatkozattételre bírja. Legyen ez erőpróbája a páholynak.” Összefoglalójában Müller Nándor főmester támogatja a cáfolást, de a szavazásnál kisebbségben marad. (GÁSPÁR, 2012, 116.)

Elgondolkodtató az is, hogy a szépirodalmi társaság részéről a kérdést felvető titkár az a Kohlbach Bertalan volt, aki akkor már maga is kacérkodott a páholytag-ság gondolatával. Nehezen megválaszolható, hogy Kohlbach talán csak attól tartott, hogy a szabadkőművesség rátelepszik egy jó kezdeményezésre, és attól kezdve majd a sajátjaként kezeli azt?

Ez a kérdés általános érvényű lehet számos egyesület, jótékonyági akció esetében, napjainkig ható dilemmákkal, ugyanis az igazsághoz hozzátartozik, hogy gyakorta profánokkal végeztetett el a szövetség minden ízében szabadkőmű-

ves-munkát. Hogy aztán ennek a páholyhatározatnak mi volt a hozadéka, összességében nehéz megítélni.

A szabadkőművesektől nem állt távol, hogy a folyamatokban, történetekben való jelenlétüket csak a szövetség beavatott tagjai számára érthető üzenetekkel jelezzék (hitelesítsék, nyugtázzák) sajátjukként. Most kell emlékezzünk a Berzsényi Irodalmi Társaság alakuló ülésén Pete Márton páholytag korábban idézett mondataira. Az abban szereplő lánc a szabadkőművesesség számára fontos szimbolikus tartalommal rendelkezik, ugyanis a szövetség fiai önmagukat a szövetség láncszemeinek tekintik. Másik vonatkozásában a páholy munkák fontos, ünnepélyes mozzanata a „láncbeszéd”, amikor az összetartozást kört alkotó összekapaszkodással szimbolizálják az elhangzó beszéd tartama alatt. Hasonló üzenetet hordoz az is, hogy az ugyanerről az eseményről a Kaposváriban megjelent tudósítás az irodalmi társaság addig szokásosan használt jelmondata helyett („Nyelvében él a nemzet!”) a szabadkőműves-páholy jelmondatával, Berzsényi soraival zárul:

„Megyek rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján.”

A véletlen egybeesés lehetőségét kizárja, hogy a Kaposváriban megjelent írás annak az Endrei Ákosnak a tollából származik, aki a Berzsényi Szabadkőműves-páholy alapító tagjaként nemcsak a munkaprogram megalkotója, hanem a páholy jelmondatának kiválasztója is. Az irodalmi társaság megalakulását a testvérek saját személyes sikerükként élték meg, és ennek a maguk módján hangot adtak.

Logikus a kérdés, hogy a páholy névadója, Berzsényi szabadkőműves volt-e, ezért választotta őt „védszelleméül” a páholy? A válasz egyértelműen nem, amint azt egy korábbi közleményben kimutattuk. (GÁSPÁR, 2015, 29–42.) A megismétlés helyett ide illőnek tartom, hogy emlékezzünk „a niklai remete” emlékének őrzését szolgáló korai történetekre:

1./ „Somogy vármegyének 1843. május 1-én Kaposvárott tartott nagygyűlésén Döbrentei Gábor kerületi főbiztos és Somogy vármegye táblabírája indítványára elhatározottat, hogy Berzsényi Dániel mellszobra a Nemzeti Múzeumban leendő elhelyezés végett elkészítetik, s esetleg hamvai fölé emlékkő is tétetik, aláírási ív nyittatván, azonnal 400 frt. gyűlt össze; a további gyűjtéssel Somssich Pál, Döbrentei Gábor és Záborszky Imre lettek megbízva. Somogy vármegye nagy levéltárának 1843. évi protokolluma, 458. lapon 1236. szám alatt.” (HORTOBÁGYI, i. m., 5.)

1858-ban Somssich Pál kezdeményezésére újabb gyűjtés indult, amely 2000 pengő forintot eredményezett, ami elegendő lett Niklán egy emlékkőre és a Nemzeti Múzeumba tervezett szoborra is. A mellszobor mintázását báró Vay Miklós (1828–1886) díjtalanul vállalta. Bécsben öntötték, 1859 novemberében már készen volt, és a múzeum könyvtárában helyezték el. Somssich Pál felszólította a múzeumot, hogy a szobrot a múzeum kertjében állítsa fel, amire 1860. május 29-én került sor. (LIBER, év nélkül, 149.)

2./ 1860-ban (Hortobágyi Ágost szerint) június 10-én (Pomogáts Béla 11-ét, Laczkó András 14-ét közöl) a niklai temetőben nagy ünnepség keretében leplezték le az obeliszkjét. (HORTOBÁGYI, i. m., 5.; POMOGÁTS, 2010, 89; LACZKÓ, 1993, 25.)

3./ Születése centenáriumán, 1876. május 6-án Szombathelyen, a vármegye-háza nagytermében centenáris ünnepséget tartottak, másnap Egyházas-Hetyén, a szülőházon ünnepélyes emléktábla-elhelyezés történt.

4./ 1891. október 11-én Szombathelyen megalakult a szombathelyi Berzsenyi-szobor-bizottság, 1893. május 5-én a Berzsenyi-kör, munkájuk eredményeképpen 1896. december 8-án leplezték Berzsenyi egész alakos ércszobrát.

* * *

A társaság 1905. március 7-én felolvasómatinét tartott a városházán. Úgy tűnik, lett hatása az érdeklődés hiányán való januári kesergésnek, mert a tudósító kiemeli, hogy nagyszámú, főleg női közönség vett azon részt. A szokásoknak megfelelően két programpont volt: először K. Papp János *A vő* című egyfelvonásos népszínművét, ezt követően Kohlbach Bertalan Hunyadi Mátyás a szlovén guzlárdalban témájú irodalmi dolgozatát olvasta fel. (Az ősi guzlár kecskebőrrel bevont, hosszú fogantyúval ellátott, egyetlen lószőr húrral felszerelt, délszláv népi, vonós hangszer. A guzlárdalnokok régi dicsőséget idéző népkölteményeket énekelnek.) Az előadó beszélt róla, hogy „történelmünk e nagy alakját a délszláv költészet hősei közé iktatta, és most is dalolják, egyre vallják, ki volt Jankó Szibinyáni [sic!]. Érdekes dalokat ismertetett a délszláv költészet köréből, amelyek mind Hollós Mátyás királlyal kapcsolatosak.” (*Felolvasó matiné a városházán, Kaposvár, 1905. március 9. 3.*)

Május 7-én rendkívüli közgyűlésre került sor, módosították az alapszabályt, ezt követően felolvasóülést tartottak, amelyen a társaság három rendes tagja szerepelt: Andorka Elek megemlékezett Berzsenyi Dánielről, Hollósi István (kaposvári népiskolai tanító) saját költeményeket, dr. Vass Miklós, a főgimnázium tanára pedig történelmi elbeszéléseket olvasott fel. (*A Somogyvárm. Berzsenyi Irod. Társaság... Somogy, 1905. május 7.*) A lap a következő számában arról tudósít, hogy a május 7-én megtartott „dísnagygyűlésen” rendes taggá választották Vikár Bélát, és Pete Márton ősszel fogja elfoglalni a főtítkári állást.

A Somogyvármegyei Berzsenyi Irodalmi Társaság történetének következő éveiről a továbbiakban már az újonnan létrejött *Somogyvármegye* című lap tudósításai alapján szólhatunk. Beszámol a szigetvári Vörösmarty-ünnepéről, amelyen Pete Márton „szónokolt”, ezt a lap teljes terjedelmében közölte. Érzékeltetésül csak piciny részletét idézzük: „Virágom nincs, hogy díszes koszorút helyezzek el ez emlékkő alá, de társaságunk, amely hivatott a hős, a költő dicső, nagy nevét ápolni, ím általam tesz szent ígéretet, hogy ezt a földet, ezt a Kánaánt, ahol a honszeretnek bő táplálékát aratni lehet, búcsújárásul tartja ezután, és hogyha szomjú lelkünk elalél a fáradságos munka naphevé: üdülést szívni ide eljövünk, hol két ily emlék, ím, ölelkezik. És innét hordjuk szét a szent ígét, hogy büszke szóval szertehintsük azt: »A nagy világon e' kívül...«” (*A szigetvári Vörösmarty-ünnep, Somogyvármegye, 1905. június 14. 3.*)

A lap augusztusban egy új, folytatásos rovatot indít Regénycsarnok címmel, amelynek első darabja az *Ilka naplója*. „A regényt Danka István, városunk jó nevű tollforgatója, a Berzsényi irodalmi társaság tagja írta a mi lapunk számára. Olvasóink előtt nem kell külön kiemelni az író-tanár finoman megfigyelő és gondosan kidolgozó írói készségét. Ilka naplója naplójegyzetekben mutatja be egy elszegényedett úrileány sorsát, kit a szükség korán megtanít az önállóságra. Ilka az élet s a szerelem harcát végigküzdve, erős megpróbáltatások után jut el a házaselet csöndes, nyugodt, boldog révébe. A mindvégig változatos meseszövésszerű és érdekesítő regényt jóindulatúlag ajánljuk olvasóink becses figyelmébe.” (*Hírek. Lapunk regénye, Somogyvármegye*, 1905. augusztus 5. 3.)

A nyári hónapokat követő első (és mint kiderült: egyben az évben utolsó) fölolvastatásra októberben került sor a városháza dísztermében, amelyet „előkelő és nagyszámú” közönség töltött meg. Végh Endre főgimnáziumi tanár olvasta föl székfoglalóját *A virágok szerepe a költészetben* címmel. Az irodalmi értekezés „részletesen kiterjeszkedett az összes virágoknak a nép- és műdalokban való alkalmazására, amit sűrű idézetekkel tarkított”. (*A Berzsényi-társaság ülése, Somogyvármegye*, 1905. október 17. 4.)

Az 1906-os év nagyszabású eseménnyel kezdődött, a Berzsényi Irodalmi Társaság több hónapi hallgatás után ismét „életjelt ad magáról”, február 17-én rendes fölolvastatást tart a városháza dísztermében, ahol Pekár Gyula és Vikár Béla székfoglalójára kerül sor.

„A fölolvastatást, kiket a közönség lelkes éljenzése fogadott belépésükkor, Andorka Elek, a társaság alelnöke üdvözölte. Elsőnek Pekár Gyula olvasott föl, aki »Drághy Éva esküje« címmel a Nemzeti Színházban »Drághy Éva« címen legközelebb színre kerülő drámájának alapjául szolgáló elbeszélését mutatta be. A kellemes, érces hangon előadott, finom leírásokban gazdag elbeszélést, amely csak egy a történelmi tárgyú »vitési románcok« színes sorozatából, a hallgatóság szünni nem akaró tapssal és éljenzéssel jutalmazta. A hosszabb elbeszélésnek a közlését – a szerző szívességéből – mai számunkban kezdtük el. Ezután Vikár Béla, a magyar népdalok kiváló gyűjtője és tanulmányozója a népköltésről és különösen a somogyi népköltésről tartott érdekes és vonzó előadást. Vikár Béla népszerű, csevegő modorban előadott, értékes előadásában Petőfinek Aranyhoz írt levelét idézi, melyben a nagy költő a népköltészet nagy fontosságát jellemzi, azt állítván, hogy amely nép a költészet terén uralkodik, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék. Vikár ezután példákkal illusztrálja a magyar népdal főbb tulajdonságait, s kimutatja, hogy Petőfi és Arany a népdal alapos ismerete nélkül nem alkothattak volna oly művészien magyaros remekket. Ezután Somogy megyére térve át vázolja a somogyi népköltés helyzetét a magyar népköltés keretében. A népdal [az] előadó szerint egész más érzésvilágot tár föl, mint aminő a mi érzésvilágunk. A népet nagy úr választja el a fölsőbb tízezertől, és a népdal ismerete azért szükséges, hogy ezt a nagy úrt áthidalja, mert a népdal ismerete kulcs a nép lelkéhez. Vikár célja a közönség érdeklődését fölkelteni a népköltés iránt, mert csak ha ismerjük a népet, úgy tudjuk azt meghódítani a mi eszménknek.

[...] Este a Korona étkezőjében szűkebb körű társasvacsora volt, amelyen számos pohárköszöntő hangzott el.” (*Irodalmi ünnepség, Somogyvármegye, 1906. február 18. 6.*)

A lap olvasói ekkor még nem sejtették, hogy ez a tudósítás volt az utolsó a társaság életében, amikor még elismerő szavakkal jutalmazták. Júniustól minden megváltozott, és a sajtó hozzáállása is egyre keményebb lett. A kezdetet az jelentette, hogy az újság egy rendezvénytől való távolmaradásra reagált: „A minap volt Budapest a múzeumok és könyvtárak országos szövetségének a gyűlése. Ott megjelentek az összes vidéki múzeumok, irodalmi társaságok és közkönyvtárak képviselői. Jelen volt a nyíregyházi Bessenyei irodalmi kör, amely pár hónap előtt alakult meg, az elnök és a titkár által képviselve. Csak a kaposvári Berzsenyi irodalmi társaság hiányzott. S aztán miért? (Nem hisszük, hogy a Berzsenyi-társaságot ne hívták volna meg erre a gyűlésre, ha a sokkal ifjabb nyíregyházi testvértársaságot meghívták.) Mert hát a Berzsenyi társaság alszik. Nem is fárasztjuk magunkat azzal, hogy megkérdezzük, mit tett immár kétéves főnállása óta az irodalom s ezzel együtt a közművelődés terjesztése érdekében. Hiábavaló munka volna. Hisz a társaság még a havonkénti fölolvastatásokat is, amiket pedig az alapszabály előír, elmulasztja – csupa feledékenységből. Legjobb volna tehát, ha a Berzsenyi-társaság, ha már úgy sincs, hivatalosan is bejelentené megszűnését. Talán fog indulni egy egészségesebb, életrevalóbb, erővel teljesebb mozgalom, amely nem fog önmagába fúlni. Mi nem hagyjuk elaludni az eszmét, és napirenden tartjuk azt tőlünk telhető igyekezettel. Mert most eljött minden célszerű és hasznos, egész emberéletre kiható erejű intézménynek a megvalósítására a legalkalmasabb időpont. Új korszak, az alkotmányos, a nemzeti kormányzás hajnala köszöntött reánk, amit mindenki oly epedve várt hosszú idő óta.” (*Múzeum Kaposváron, Somogyvármegye, 1906. június 17. 1–2.*) Közel nyolc hónapnak kellett eltelnie ahhoz, hogy ismét halljunk a Berzsenyi Irodalmi Társaságról. Nem sok örömünk telik benne.

„A mi kies, szép hazánkban egyre alakulnak az irodalmi körök, anélkül azonban, hogy az irodalom terén bármit is lendítenének. Városunknak is van egy irodalmi társasága, a Berzsenyi-társaság, de annyit se tesz a közönség irodalmi szükségleteinek kielégítésére, mint egy krajcáros bulvárlap. A társaságnak egy esztendő óta nem volt ülése. Sőt életjelt sem ad magáról, mintha csak meghalt volna. Valószínűleg ez lesz a hosszú haldoklásnak a vége, mert nemsokára az alapszabályok értelmében a társaság úgyis megszűnik. Ilyen irodalmi kör alakult nemrégén a fővárosban [...] a lángeszű Vajda János nevével. A kör elnöke Koroda Pál, és városunkban is van egy számottevő tagja, Szalay Fruzina.

Nem tudjuk, mit tett az új irodalmi kör az irodalom érdekében, de ha csak azt tűzte is ki célul, hogy a feledésbe menő Vajda János költői érdemét kellőképpen méltatja, és az őt megillető helyre állítsa, akkor is megérdemli támogatásunkat.” (*Egy irodalom-kör kérelme, Somogyvármegye, 1907. február 10. 4–5.*)

Nehéz megítélni, hogy valóban a Vajda János-kör támogatására íródott-e az újságcikk, vagy valódi oka az elmarasztalás lehetőségének kihasználása volt. A hivatkozott kör ugyanis nem született meg, az csak 1926-ban alakult Vajda János

Irodalmi Társaság néven, ami miatt Koroda Pál elnöki tevékenységéről sincsenek (lehetnek) forrásaink.

Nem tudni, milyen érzelmeket válthatott ki a Berzsényi Társaság minden rendű és rangú tagjából, az irodalom iránt érdeklődő olvasóból, amikor a következő, meghökkentő újságcikk került a szeme elé. „Az ország minden nagyobb városában van valami irodalmi vagy kultúregyesület, amely nevét valamelyik költőnkől vagy írónktól vette. De ezek az irodalmi társaságok többnyire méltatlanok ahhoz, akinek a nevét viselik, aminek az a sűrűn fölhangzó, általános panasz és vád az eredménye, hogy a vidéki irodalmi körök nem felelnek meg a tulajdonképpeni hivatásuknak. Azonban talán egy vidéki irodalmi egyesület ellen sem oly jogos a panasz, mint éppen a Berzsényi-társaság ellen. Pedig milyen szép reményekkel álltak körül e csecsemőkorát élő irodalmi körnek a bölcsőjét, mikor ezelőtt mintegy három esztendővel megszületett. Az ünnepi keresztelőnél maga Rákosi Jenő, az újságírás atyamestere is jelen volt. S a jókívánságok közül, amikkel a fejlődésre hivatott csemetét elhalmozták, vajon mi valósult meg? – Bizony semmi, de semmi. [...] a szomszédos Zalaegerszegen és Nagykanizsán is nagyobb fokú irodalmi élet van, mint nálunk. Csak a kaposvári Berzsényi irodalmi társaság nem ad magáról életjelt.

Kaposvár város közönsége jóformán azt sem tudja, hogy van Berzsényi-társaság is a világon. Mert honnan tudná, ha nem a társaság működéséből. A működés hiánya pedig nem jelentheti a társaság lételét. Már két év óta nem tartott a Berzsényi-társaság évi rendes közgyűlést, amit az alapszabályok 15. pontja minden év januárjára ír elő. Hogyan akar egyáltalán megfelelni kitűzött céljának, amelyet az alapszabályok 2. pontja a következőkben körvonalaz: A szépirodalom művelése és terjesztése, a Somogy megyei népköltés gyöngyeinek gyűjtése és megőrzése, bizalmas közeledés létrehozása az irodalom munkásai és a közönség közt.

Mi módon lehetne vajon ezt a közeledést létrehozni, ha nincs meg annak egyik fontos eszköze, a fölolvadás. Hisz a legutóbbi fölolvadás egy év előtt volt. Holott az alapszabályok 14. pontja megszabja, hogy – június, július, augusztus és szeptember hónapok kivételével – minden hónap első vasárnapján kell fölolvadás tartani. Sőt még az ünnepi nagygyűlést sem tartották meg, amit az alapszabály 16. pontja Berzsényi Dániel születésnapját, május 7-ét követő első vasárnapra ír elő.

Arról nem is szólnunk, hogy a célok elérésére szolgáló és az alapszabályokban kifejezett irodalmi termékek és évkönyv kiadása, pályadíjak kitűzése, a társaság saját közlönye útján a közönség irodalmi tájékoztatása és a színházi előadások irányítása tekintetében semmit sem valósított meg. A legutóbbi, az egy év előtti fölolvadással, amelyen Pekár Gyula és Vikár Béla működtek közre, megpróbálták ezt a vértelen-ségben senyedő egyesületet föléleszteni, de a kísérlettel járó fáradság kárba veszett.

S vajon kit okozunk ezért a pangásért és tehetetlenségért? A közönséget nem lehet, mert hiszen éppen a közönség részvétlenségének legyőzésére alakult a társaság. De meg a közönség bebizonyította, hogy fogékonysággal bír az irodalom iránt, mert Pekár fölolvadásán zsúfolásig megtelt a városháza díszterme, sőt még a sokkal kevésbé érdekes fölolvadásokon is nagyszámú hallgatóság jelent meg.

Csak a társaságot, különösen pedig a vezetőséget okolhatjuk a Berzsényi-társaság tehetetlenségéért és ennek folytán Kaposvár irodalmi életének pangásáért. A társaság vezetését erélyesebb, odaadóbb, lelkesebb és buzgóbb kezekbe kellett volna letenni. Ezt maguk a dolgozni akaró tagok is belátták, akik – így a társulat titkára is – kiváltak és lemondtak. A Berzsényi-társaság tehát, mint irodalmi tényező, már régóta nem létezik. Szűnjék meg akkor jogilag is, és a lekötött tőkét adják át az alapszabályokban előirt rendeltetésének valami hasznosabb és gyümölcsözőbb célra. Össze kell végre hívni a társaság közgyűlését, és azon vagy tegyenek egy utolsó kísérletet a Berzsényi-társaság föltámasztására, vagy pedig mondják ki a föloszlást, mert ez a tehetetlenség és terméketlenség nem méltó sem Berzsényihez, sem ahhoz az irodalmi társasághoz, amely az ő nevét viseli.” (A Berzsényi-társaság megszűnése. Már egy éve nem tart ülést. Elpusztul a tehetetlenségtől, Somogyvármegye, 1907. március 10. 2–3.)

Azt gondolhatnánk, hogy ezek után már felgyorsul a Berzsényi Irodalmi Társaság reagálása, és megkísérli a folyamat lassítását elérni, a közhangulat romlását megakadályozni. Nem így történt. Május végéig nem volt semmi említésre méltó esemény a társaság életében, csak ekkor ült össze ismét a választmány, a vármegyháza nagytermében, Andorka Elek elnöklésével. Az ülésen a választmányi tagok meglehetősen csekély számban jelentek meg, mindössze öten voltak. A tudósításban olvassuk: „Nem tudjuk megérteni ezt a részvétlenséget, amellyel a tagok ez iránt a szép reményekkel megindult társaság iránt viseltetnek. Ez a részvétlenség volt eddig is a társaság megölője, amit végre a vezetők is beláttak. Ugyanis a tegnapi ülésen sajnálattal állapították meg, hogy a húsz rendes tag közül kilencet nem tudták rábírní, hogy székfoglalóját megtartsa. Ez volt az oka annak, hogy a társaság nem tudott föl-olvasóüléseket tartani, mert nem lehetett mindig vendégeket kapni. A választmány a társaságot megmentendő elhatározta, hogy szeptemberben összehívja a közgyűlést. A közgyűlésen az egész tisztikar le fog mondani, és fölhívja a tagokat, hogy a részvétlenség továbbterjedésének meggátlása végett teljesen szervezze újra a társaságot.” (A Berzsényi-társaság ülése, Somogyvármegye, 1907. május 25. 4.)

Júniusban megszólal a Berzsényi Irodalmi Társaság agg elnöke, akit fia halála és betegsége akadályozott abban, hogy részt vegyen, vagy befolyásolja a történéseket. Levelet ír a szerkesztőnek, amelyet a lap leközölt: „A somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság elnöki állásáról, mellyel megtiszteltek, még a múlt ősszel leköszöntem nagy gyászom és gyöngélkedésem miatt, nehogy a társaságot munkálkodása és fejlődésében gátoljam. Ez idő óta a társaság működéséről nem hallottam, csak a napokban, midőn hosszú távoliét után hazatértem, vettem a hírt, miképp közelebb összejövedele volt, s azt határozták, hogy az ősz mentén összehívják a közgyűlést a teendőik megbeszélése végett. Igen helyesen!

Nem tudom ugyan, mi lesz a határozat; egyet azonban érzek, tudok: hogy az irodalmi társaságnak fönt kell állnia, s ha nem volna, meg kellene alapítani, hogy legyen, viragozzék és fönnálljon hosszú időkön át.

Miért? Mert nemcsak az irodalmat szolgálja, mely hazafiul kötelesség, de a

közművelődésnek előmozdítója, mely nem stagnálhat az ország egyik első megyéjében, mert az ország számos vidékén sikerrel működnek az irodalmi társaságok; egyetlenegy meg nem bukott, sőt a budapesti központtal egyetértve, nagy célok után hevülve, a nemzeti érdekek szolgálatába állva aratják a legszebb sikereket. Mert a közönséget, melynek a megalakulást bejelentettük, szolgálatunkat érdekeiért odaígértük, s ily értelemben támogatását kértük, nagy okok és akadályok nélkül, hallgatva ott hagyni nem lehet.

Mert a társaság fölhívására a céljai iránt lelkesedő egyének szép összegű alapítványt tettek le, mely takarékpénztárban kezeltetik, s ezt az ígért program kiváltásával, folytonos buzgó működések sikerével kell kiérdemelni. Aztán az Istenért! Berzsényi, a nagy ódaköltő nevét viseli a társaság, ez a szív pedig halhatatlan; »nem fél az idők mohától, kitor a koporsóból, és eget kér! Mert mint Rákosi Jenő, a nagy gondolkodó, a megnyitó közgyűlésen szép beszédében elmondta, amit én is a megnyitóbeszédemben hangsúlyoztam: itt van a határunknál a Dráva, honnét folytonosan zivataros és hideg szél csap át, tehát erősségeinket nemcsak rendben, teljes erőben kell tartani, de újakat és újakat építeni, hogy itt, az ország határszélén a mindig magyar, a mindig vitéz, annyi véres harcban dicsőséget küzdő Somogyvármegye bármely időpontra megtehesse kötelességét, ha békeszeretetünk dacára is veszély fenyegetne bennünket, s a haza híná hű fiait... Legelsősorban azért kell föntállnia az irodalmi társaságnak; művelni, lélekben erősíteni és lelkesíteni! A toll katonái sokszor fényesebb győzelmeket aratnak, mint a véres harcok küzdő vitézei... [...] Tehát minden akadályt le kell győzni. A poklokon is diadalmaskodni, hogy az irodalmi társaságot megmentsék. Ha az alapszabályokban van baj, meg kell változtatni. Ha a közöny hideg kezével érintené e fiatal hajtását a nemzet fájának, hallgatása s föl nem mutatható sikerek miatt – le kell győzni; új erőt gyűjteni; a lelkesedés már nagyobb csudákat is tett!

Lehet remélni; lehet küzdeni; a zászlót magasabbra emelni; de – meghalni nem! Roboz István.” (A *Berzsényi-társaság hanyatlása. Roboz István leköszönése. Meg kell menteni a társaságot, Somogyvármegye*, 1907. június 9. 2.)

Logikusan gondolhatnánk, hogy Roboz levelének következményei lesznek, ám szavainak nem volt hatása. Megmagyarázhatatlan, hogy mi történt a korábban oly nagy lelkesedéssel és szép reményekkel létrejött Berzsényi Irodalmi Társasággal és különösen az azt alkotó személyekkel. Az agg elnök ereje fogytán volt, neki már csak a tekintély lehetett a fegyvere, amely – mint tudjuk – az idő múltával veszít hatékonyságából. Az alapításkori tisztségviselők még élnek, bár némelyikük magánéleti válsága (Endrei Ákost, a Berzsényi Szabadkőműves-páholy alapító tagját és Pete Mártont törlik a páholy tagjainak sorából, Kohlbach Bertalan csalódottan és sértetten elhagyja a várost), úgy tűnik, sietteti a vég bekövetkeztét.

A *Somogyvármegye* 1908. március 10-én terjedelmes írásában tudósít a „költőkirály”, Kiss József ünnepléséről a Korona nagytermében, Roboz István, Szalay Fruzina, Pete Márton és Endrei Ákos aktív közreműködésével, de nem történik említés arról, hogy a rendezvény a Berzsényi Irodalmi Társasághoz kötődne. Indokolt

tehát a megállapítás, hogy „a Berzsényi irodalmi társaság teljes tétlenségbe merült. De nemigen tesszük ezt szóvá, mert abban bizakodunk, hogy egyszer majd csak mégis életre kel.” (*Utazás a zeneegylet körül. Panasz a közönség részéről, Somogyvármegye*, 1908. március 25. 2–3.)

A cikk szerzője nem gondolhatott arra, hogy ez majd csak tizenhét évvel később, 1925 szeptemberében történik meg.

Tény, hogy bár a Berzsényi emlékének megörökítése iránti igény Somogyból eredeztethető, niklai házát nem jelölte semmi. Ezen kívánt változtatni Noszlopy Tivadar, amikor felhívást tett közzé egy emléktábla elhelyezéséért. Mikor a Somogyvármegye közzétette Noszlopy kívánságát, csatlakozott ahhoz a lap névtelen újságírója is: „Ez a lelkes fölhívás figyelmet érdemel, és reméljük, hogy nem is marad hatás nélkül. Egyébként ebben az ügyben mi annak a kaposvári irodalmi társaságnak a tevékenységére apellálunk, amely címében büszkén hordja a nagy ódaköltő nevét. A somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság teljes tétlenségével már szintén az emlékezetek közé tartozik Kaposváron. Ha az a sorsa ennek az irodalmi társaságnak, hogy kimúlják, tegye legalább elmúlását emlékezetessé azzal, hogy valamit tett Berzsényi Dániel emlékének érdekében is.” (*Emléktáblát Berzsényi Dánielnek, Somogyvármegye*, 1909. január 3. 3–4.)

A korabeli helyzetértékelés szerint „van is, nincs is a Berzsényi-kör. Van, mert hivatalosan föl nem oszlott, meg nem szűnt, és mert adósságai egyre szaporodtak; de viszont [sic!] nincs, mert maga az elnökség is otthagya.

Egyetlenegy ember sem tudja a kör tagjai, vezetői közül, hogy mi van a kör vagyonával, mi van azokkal a könyvekkel, melyeket a nemzeti szövetség küldött évek során a körnek, és amelyeknek áráért most pörölni fogja a kört; nem tudjuk, van-e pénztáros, nincs-e pénztáros, lemondott-e, nem-e; ki kezeli a kör pénzét, vagy van-e még egyáltalán valami pénze a körnek? Egy bizonyos, hogy a Berzsényi-kör teljesen belefűlladt a zavarosba. Ezt tudják ma már azon kevesek is, akik kényszerből, esetleg anyagilag is érdekeltek lehetnek – nagy ritkán még gondolnak itt-ott a körre. Ezek most gyűlést akarnak összehívni, melyen kimondják a somogyvármegyei Berzsényi irodalmi kör végleges fölhasználását, a kör esetleg még létező vagyonának fölszámolását, és elhatározták, hogy a kört vagy a somogyvármegyei közművelődési egyesületbe, vagy pedig a somogyvármegyei múzeumegyesületbe beleolvassák.” (*Hol van a Berzsényi-kör vagyona? Még az elnök sem tudja. Egy irodalmi kör csődje. Beolvad a múzeum-egyesületbe. Pör az el nem számolt pénzek miatt, Somogyvármegye*, 1909. március 14. 2–3)

Az újságcikkre Pete Márton válaszolt: „Vasárnapi számukban a somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaságról megjelent közleményükre vonatkozólag úgy a tisztelt szerkesztőség, mint a nagyközönség tájékoztatására kötelességem szerint közlöm, hogy a társaság ügyeinek végleges rendbehozásán igenis dolgozunk, s alig várjuk, hogy határozatképes közgyűlést hívassunk egybe, ahol minden tekintetben a társaság állapotáról beszámolhassunk. Tény, hogy a részvétlenség a társaságot válság elé vitte; épp azért a legmegfelelőbb kibontakozást keressük. Ebben a mun-

kánkban azonban tán joggal számíthatunk a sajtó támogatására; éppen azért kérjük, hogy addig, míg közgyűlésünk eredményét nem közölhetjük: a vezetőség iránt való bizalommal méltóztassék ezt az ügyet is kezelni. Kiváló tisztelettel Pete Márton dr. főtitkár.” (A *Berzsenyi-kör csődje, Somogyvármegye, 1909. március 16. 4.*)

Április 4-ére dr. Andorka Elek tiszti főügyész választmányi és rendkívüli közgyűlést hívott össze a városháza nagytermébe a kör föloszlása ügyében, amelyen mindössze négyen jelentek meg személyesen, többen levélben jelentették be, hogy a kör föloszlatásához hozzájárulnak. Az elnök bejelentette, hogy Pete Márton, a kör titkára betegségére hivatkozva levélben kért néhány napi haladékot az elszámolások bemutatására. A megjelentek ehhez hozzájárultak, így majd csak az elszámolások bemutatása után mondhatja ki a Berzsenyi-kör végleges föloszlatását, pontosabban fogalmazva beleolvadását a Somogy Megyei Közművelődési Egyesületbe. Ezzel egyúttal elfogadták, hogy a társaság „több száz korona” vagyonát az alapszabály értelmében a Közművelődési Egyesületnek fogják átadni. (A *Berzsenyi-kör föloszlása, Somogyvármegye, 1909. április 6. 4.*)

A vagyonátadást a Közművelődési Egyesület június 19-i közgyűlésén Kacsokovics Lajos alispán elnöklése mellett a vármegyeház kistermében tervezték elvégezni. Ismét csak néhány tag jelent meg. Andorka Elek dr. betérjesztette a számvizsgáló bizottság jelentését, amely a Közművelődési Egyesület pénztári számadásait rendben találta. Ezzel együtt meg kellett állapítani, hogy a föloszlott Berzsenyi Irodalmi Társaságnak a Közművelődési Egyesületre átruházott vagyona hiányzik, mert a társaság pénztárosa még mindig nem fizette be azt az egyesület pénztárába. (Hol a *Berzsenyi-társaság vagyona? Somogyvármegye, 1909. június 20. 6.*)

A bizonytalanság nem oszlik, a kérdések és kételyek szaporodnak. A *Somogyvármegye* rendszeresen visszatér az ügyre, de úgy tűnik, eredménytelenül: „Kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy valami baj történt a Berzsenyi-társaság vagyonával, hogy az elszámolás – dacára a többszöri ígéreteknek – ily nehezen születik meg. Most újból kérdezzük, hol a föloszlatás előtt álló irodalmi társaság vagyona, és miért nem történt meg ma az elszámolás? [...] Távol áll tőlünk minden gyanúsítás, de szinte föltűnő, hogy miért e sok huzavona az elszámolás körül. Mi úgy tudjuk, hogy a Berzsenyi társaság vagyona készpénzben volt meg, és azt egyik helybeli takarékpénztárban kezelték. A leszámolásnak tehát semmi különösebb akadályai sem lehetnek, ha ezt tényleg végre akarják hajtani. A közművelődési egyesületnek ma már nemcsak joga, de egyúttal kötelessége is azt követelni, hogy ez a leszámolás végre megtörténjék, és ez annál könnyebb, mert hisz egy kis takarékbetét-könyvecske egyszerű átadásáról van csak szó, ami különösebb akadályokkal alig járhat. Ha pedig mégis vannak akadályai az elszámolásnak, úgy elvárjuk a közművelődési egyesülettől, hogy ezt nyilvánosságra hozza.” (Hol a *Berzsenyi-társaság vagyona? Miért késik a leszámolás? Már hónapok óta ígérik, Somogyvármegye, 1909. július 4. 3–4.*)

„A többi néma csend”... Csak bő három évvel később értesülünk új kezdet vagy folytatás lehetőségéről, hogy aztán ezt is elmossa a valóság. „Kaposváron és Somogy megye egész területén már régen érzik egy irodalmi és művészeti egyesülés-

nek hiányát. A »Somogyvármegye« ez ügyben már többször föl is emelte szavát, és a nagy nyilvánosság előtt mutattunk rá egy ilyen egyesülés szükségességére. Szavunk nem maradt a pusztában elhangzott szó. Az illetékes körök érveink alapján szintén magukévá tették az eszmét, és így az irodalmi és művészeti kör ügye ma már olyan stádiumban van, hogy azt ez év végén meg is fogják alakítani. A mozgalom élén Somssich Géza áll, aki legközelebb már meg is fogja tenni a megalakítást megelőző munkálatokat.» (*Irodalmi és művészeti kör Kaposváron, Somogyvármegye, 1912. október* [6]. 6.)

A remélt legközelebbre sokáig kellett várni, amikor valóban feléledt – immár új névvel – mint Berzsényi Irodalmi és Művészeti Társaság. A Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárában őrzött, 1904. augusztus 18-án jóváhagyott A „Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság” Alapszabályai utolsó lapjának hátoldalára ceruzával írott feljegyzés szerint: „Ujjáalakult 1925. évi szept. 24. Ujjáalakulás utáni címe: »Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság«. Jóváhagyási száma: 270661/1926 VII.”

Tanulmányok, közlemények ezekről a viszontagságos évekről nem szólnak. Ezzel együtt a sajnálatos űrt betölteni hivatott azon állítást, mely szerint „a társaság működésének eredményeként a megalakulást követően röviddel már olyan nevet olvashatunk a Kaposváron szereplő művészek között, mint Adyé, Reinitzé, Medgyessyé”, a Berzsényi Irodalmi és Művészeti Társaság honlapjáról törölni lehetne. Ady Endre és Reinitz Béla a Somogyi Napló szerkesztőjének, Göndör Ferencnek a meghívására 1909 novemberében, Medgyessy Ferenc pedig Rippl-Rónai József vendégeként 1913 nyarán tartózkodott a városban. Ekkor már a Somogyvármegyei Berzsényi Irodalmi Társaság jobblétre szenderült. Az igazság (a valóság) ismerete (bevállása) nem csökkenti az elődök érdemeit.

Irodalomtörténészeknek kell eldönteni, hogy az újrakezdés új fogantatást jelentett-e vagy csodás feltámadást.

Függelék

1. ALAPSZABÁLY

A „Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság” Alapszabályai

1. §.

A társaság címe, pecsétje és székhelye.

A társaság címe: „Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság”

Pecsétje: Somogyvármegye címere körül a következő szavak: „Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság 1904.

Székhelye: Kaposvár.

2. §.

A társaság célja.

A társaság célja Berzsényi Dániel és Somogyvármegye más jelesei emlékének

ápolása; a magyar szépirodalom, szépműtan, a tudomány művelése és terjesztése; a somogyvármegyei népköltés gyöngyeinek gyűjtése és a népelet összes megnyilvánulásainak megőrzése az utókor számára; bizalmas közeledést hozni létre az irodalom munkásai és a szellemi munkát megbecsülni tudó közönség között.

3. §.

A cél eszközei.

Szépirodalmi, tudományos és szépműtani tárgyú felolvasások, irodalmi ünnepek rendezése: jelesebb irodalmi termékek és évkönyv kiadása; pályadíjak kitűzése; irodalmi tájékoztatása a közönségnek a helyi lapok, esetleg a társaság saját közlönye útján: ugyanezen az úton való irányítása a színházi előadásoknak.

4. §.

A társaság tagul belép az Országos irodalmi szövetségbe, s egy rendes tagját küldi a szövetség választmányába.

5. §.

A társaság tagjai.

A társaság tagjai: tiszteletbeliek, alapítók, rendesek és pártolók.

6. §.

A tiszteletbeli tagok.

Tiszteletbeli tagok, akiket a társaság két rendes tag megokolt írásbeli ajánlata kiválóbb irodalmi érdemeik alapján életük fogytáig a jelen lévő rendes tagok kétharmad szótöbbségével megválaszt.

7. §.

Az alapító tagok.

Alapító tagok, kik a társaság céljaira egyszer s mindenkorra legalább 200 /kettőszáz/ koronát a társaság pénztárába befizetnek.

8. §.

A rendes tagok.

Rendes tagok azok a Somogyvármegyében lakó, feddhetetlen jellemű egyének, akik a társaság célját szellemi közreműködésükkel mozdítják elő. Rendes tag lehet összesen tíz oly nem somogyvármegyei lakos is, kik e társaság célját, érdekeit ugyancsak személyes közreműködéssel előmozdítják.

A rendes tagok száma ötven: választásuk egy rendes tag írásbeli indokolt ajánlata a rendes tagok általi titkos szavazás útján abszolút szótöbbséggel történik.

A rendes tagok ezen tagsági minőségüknél fogva tagjai az „Országos irodalmi szövetség”-nek Budapesten.

9. §.

A pártoló tagok.

Pártoló tagok azok, akik évente hat korona pártoló tagsági díjat fizetnek. A belépés három egymás után következő évre kötelező és ezen idő elteltével is, hacsak a kilépés előre ¼ évvel a főtitkárnál be nem jelentetett. Belépés napjaul a belépés első napja számít.

10. §.

A tagok jogai.

A társaság tiszteletbeli, alapító és rendes tagjai, ez utóbbiak székfoglalójuk alkalmával, a tagság minőségének megjelölésével oklevelet kapnak, és jogosultak a „Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság /tiszteletbeli, alapító vagy rendes/tagja” címet viselni. Ugyanezek részt vehetnek a társaság tanácskozásain, ülésein, és előadásokat, felolvasásokat tarthatnak. Előadást és felolvasást tarthatnak a meghívott vendégek is. A pártoló tagok s a meg nem hívott vendégek felolvasásra szánt dolgozatai a rendes tagok előzetes bírálata alá esnek s csak rendes tag által olvashatók fel.

Az alapító és pártoló tagok ingyen kapják az „Országos irodalmi szövetség” évi kiadványait és a társaság évkönyvét. A tiszteletbeli és rendes tagok az évkönyvet ingyen, a pártoló tagok 4 korona lefizetése ellenében kapják a társaság főtitkári hivatala útján.

A pártoló tagok ingyen vehetnek részt a társaság felolvasóülésein és ünnepélyein, kivéve a külön belépti díj mellett rendezendő nagyobb szabású ünnepségeket.

11. §.

A tagok kötelezettségei.

A pártoló tagok kötelesek a tagsági díjat negyedéves előleges részletekben megfizetni. Hátralékok behajtására a Kaposvárott székelő sommás bíróság illetékes.

A rendes tagok tartoznak székfoglalójukat egy év alatt megtartani, s az üléseken, ünnepélyeken tartott felolvasásaikat a társaság évkönyve, esetleg közlönye számára oly feltételek mellett átengedni, aminő mellett azokat a társaság – mindig vállalt akkori állásához képest – átveheti. E munkák különben az író tulajdonát képezik.

12. §.

A társaság kormányzata.

A társaság ügyeit a választott tisztviselők és a rendes tagok vezetik.

A tisztviselőket a rendes tagok titkos szavazással választják.

Választásuk a rendes évi közgyűlés napján történik, és három évre szól, amely idő elteltével azonban újra választhatók.

Ha választásnál általános szótöbbséget egyik jelölt sem kapna, a második szavazás a legtöbb szavazatot nyert két egyén között történik.

A társaság tisztviselői:

a/ a díszelnök

b/ az elnök

c/ két alelnök

d/ a főtitkár

e/ a titkár

f/ a pénztáros

g/ az ellenőr

h/ az ügyész

Az elnök és az alelnökök, a főtítká, a titká és ellenőr csak a rendes tagok sorából választhatók. Pénztáros és ügyész pártoló, sőt nem tag is lehet; ez esetben azonban csak a hatáskörüket illető ügyekben s csak indítványozási és tanácskozási joggal bírnak.

A háromévenkénti tisztújító ülésen a tagságra és a korra nézve legidősebb tag elnököl. Időközi választásoknál a rendes ülési formák alkalmazandók, s az ily választás csak a háromévi ciklus még hátralévő idejére szól.

13. §.

A társaság vagyona.

A társaság vagyonát a tagsági díjakból, az alapítványokból, a kiadványokból és a belépődíj fizetése mellett rendezett ünnepekből befolyó jövedelmek, továbbá az esetleges adományok, hagyományok s más bevételek képezik.

Feloszlás esetén a vagyon elsősorban Somogyvármegye valamely hasonló célú társaságának, ilyenek nem lévén az „Országos irodalmi szövetség”-nek jut, ott mint „Somogyvármegyei Berzsényi alapítvány” kezelendő.

14. §.

A társaság rendes üléseit – június, július, augusztus és szeptember hónapok kivételével – minden hónap első vasárnapján tartja.

Ezeknek az üléseknek tárgyai: a társaság működési körébe illő felolvasások, vitatkozások, szónoklatok és előadások.

Az ülések nyilvánosak; de a rendes tagok – akár a felolvasóülések végén, akár külön e célra meghatározott időben – évenként legalább négyszer zárt ülést tartanak a folyó ügyek elintézése végett. Ily zárt ülés hat rendes tag részvételével határozatképes; határozatai a közgyűléshez fellebbezhetők. A zárt ülések külön bizottságokat küldhetnek ki.

A társaság a megye – különös esetekben a Dunántúl – városaiban is tarthat ülést, működési körébe illő felolvasások, előadások, ünnepek rendezésével.

15. §.

A közgyűlés.

A társaság minden év január havában Kaposvárott közgyűlést tart, melyen a tiszteletbeli, alapító és rendes tagok tanácskozási és szavazati joggal, amíg a pártoló tagok csak tanácskozási joggal bírnak.

A közgyűlés tárgyai:

1/ a főtítkári jelentés

2/ a pénztáros jelentése és az évi zárószámadás betérjesztése

3/ a számvizsgálók jelentése

4/ költségvetés

5/ /esetleges:/ a tisztviselők díjainak megállapítása

6/ indítványok tárgyalása. Indítványokat az elnökségnek legalább nyolc nappal a közgyűlés napja előtt írásban kell benyújtani.

7/ jegyzőkönyv-hitelesítők kiküldése

Rendkívüli közgyűlést a felmerülő szükséghez képest az elnök /vagy helyet-

tese/ bármikor hívhat össze; tíz rendes tag írásbeli kívánságára pedig összehívni tartozik.

A közgyűlés idejéről és helyéről a tagok kellő időben kibocsátott s a tárgyak felsorolását tartalmazó meghívók útján értesítendők.

16. §.

A nagygyűlés.

A társaság minden évben Berzsényi Dániel születése napját, május hó 7-ét követő első vásár/ünnep/napon egy rendes ünnepélyes nagygyűlést tart. Ennek tárgyát szépirodalmi, szépműtani, tudományos felolvasások, szónoklatok, előadások képezik; ezen tesz jelentést a főtitkár a társaság szellemi működéséről, ekkor hirdettetnek ki a pályázatok és osztatnak ki a pályadíjak.

A nagygyűlésen lehetőleg a díszelnök elnököl.

17. §.

Az elnökség.

A társaságot hatóságok és harmadik személy irányában az elnök képviseli. Elnököl a közgyűlésen és üléseken, esetleg a nagygyűlésen is. Utalványozza a társaság által jóváhagyott fizetéseket. Szükség esetén utólagos jóváhagyás és felelősség mellett 200 /kettőszáz/ koronáig előirányzat nélkül is utalványozhat.

Az elnököt az alelnökök valamelyike helyettesíti.

18. §.

A főtitkár.

A főtitkár viszi a társaság levelezéseit, szerkeszti az évkönyvet, esetleg a társaság közlönyét s más kiadványait; köt szerződést a nyomdakkal; vezeti a helyi lapokban az „Irodalmi tájékoztató” rovatot; gondoskodik az ülések tárgysorozatóról, s hírlapilag értesíti a közönséget az ülések és nagygyűlés tartásáról. Kezeli a társaság irattárát. Sürgős és rendkívüli esetekben utólagos felelősség mellett 100 /egyszáz/ koronáig utalványozhat. Részére a közgyűlés a szükséghez képest évi díjat állapíthat meg.

19. §.

A titkár.

Vezeti a jegyzőkönyveket és tagok jegyzékét, kezeli a társaság könyvtárát. A főtitkárt szükség esetén mindenben helyettesíti.

A jegyzőkönyveket egy héten belül elkészíteni s hitelesítve a főtitkárnak beszolgáltatni köteles.

A titkárt a jegyzőkönyvek vezetésében akadályoztatása esetén a jelen levő legfiatalabb rendes tag helyettesíti.

20. §.

A pénztáros.

A pénztáros kezeli a társaság pénzt, beszedi a tagsági díjakat; a pénztár állásáról minden zárt ülésen jelentést tesz. Számadásait a társaság minden fél évben átvizsgálhatja.

A pénztáros csak az elnök és főtitkár által együttesen utalványozott fizetéseket eszközölheti. Ezen egyikének utalványait csak a 17. és 18. szakaszokban körülírt korlátok között fogadja el és fizeti ki.

Részére a közgyűlés szükséghez képest évi díjat állapíthat meg.

21. §.

Az ellenőr.

Az ellenőr a pénztár kezelését ellenőrzi, s annak állásáról félévenként jelentést tesz.

22. §.

Az ügyész.

Az ügyész a bíróságok és hatóságok előtt a társaság jogi képviselője.

23. §.

Az alapszabály megváltoztatása és a társaság feloszlása.

E két tárgyban a külön célból összehívott rendkívüli közgyűlés határoz, s a határozat érvényességéhez az alapszabály megváltoztatása kérdésében a megjelent szavazattal bírók kétharmada, a feloszlás kérdésében pedig az összes szavazattal bíró tagok háromnegyedének hozzájárulása szükséges.

Ily határozatokat fogadtatás előtt a m. kir. belügyminiszterhez fel kell terjeszteni.

24. §.

Ha a társaság a jelen alapszabályban meghatározott kört átlépné, azt a m. kir. kormány a felfüggesztés után elrendelendő vizsgálat eredményéhez képest az alapszabályok megtartására külső feloszlás terhe mellett kötelezheti, esetleg fel is oszthatja.

Kelt Kaposvárott, 1904. évi hó n. [A datálás hiányzik! G. F.]

Dr. Pete Márton

főtitkár

Roboz István

elnök

Dr. Kohlbach Bertalan

titkár

Szám: 77565/1904. III.a

Látta a m. kir. belügyminiszter

Budapest, 1904. augusztus hó 18.

Hátoldalon ceruzával írt feljegyzés:

Ujjáalakult 1925. évi szept. 24.

Ujjáalakulás utáni címe: „Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság”.
Jóváhagyási száma: 270661/1926 VII. (MNL SML. 20759. szám, Somogy vármegye alispánjának iratai)

2. A TAGSÁG NÉVSORA, 1904. MÁJUS 15.

Alapító tagok: dr. Berzsényi Sándor (Nikla), dr. Kacs Kovics Kálmán, gr. Széchenyi Aladár, gr. Széchenyi Imre

Rendes tagok: dr. Andorka Elek, dr. Berzsényi Gerő, Csertán Márton, dr. Csonka Ede, Danka István, Danilovics János, Dömény József, Endrei Ákos, Faragó Lajos, Herzog Manó, dr. Hollósy István, Horváthné Szaák Lujza, dr. Horváth József, Kacs Kovics Géza, Karácsonyi Aladár, Kisfaludy Atala, dr. Kohlbach Bertalan, Kondor József, dr. Kriszt Béla, Melhárd Gyula, Mihalik Gyula, Németh István, Noszlopy Tivadar, Obetkóné Szalay Fruzina, Poór Sándor, Psik Andor, Roboz István, dr. Rózsa Ernő, dr. Pete Márton, Szalay Károly, Szalóky Dániel, dr. Szőke Lőrinc, dr. Vass Miklós, Végh Endre, Véniss Károly, dr. Zimmer József. Később (1904. október): Papp János, dr. Szabó Kálmán, Vikár Béla

Tiszteletbeli tagok: Gárdonyi Géza, Pekár Gyula, Rákosi Jenő. Később: Kiss József, Endrődi Sándor

Pártoló tagok: dr. Csorba Ede királyi tanácsos, takarékpénztári igazgató, Kacs Kovics Géza és Kapotsfy Jenő országgyűlési képviselők

3. A FELOLVASÁSOK IDŐPONTJA ÉS A FELOLVASÓK

1904. október 23: Rákosi Jenő, Szalay Fruzina, Endrei Ákos
 december 4: Danka István, Melhárd Gyula
 1905. január 15: Roboz István, dr. Pete Márton
 március 7: K. Papp János, dr. Kohlbach Bertalan
 április 2: Noszlopy Tivadar, Szőke Lőrinc
 május 7: dr. Andorka Elek, Hollósi István, dr. Vass Miklós
 október 16: Végh Endre
 1906. február 17: Pekár Gyula, Vikár Béla

Szakirodalom

- GÁSPÁR Ferenc (2012), *A Kaposvári „Berzsényi” Szabadkőműves-páholy*, Kaposvár
 GÁSPÁR Ferenc (2015), *A „királyi művészet” Kaposváron*, Somogy, 3.
 GÁSPÁR Ferenc (2020), *A Somogyvármegyei Berzsényi irodalmi társaság története, 1904–1909*, In: *A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei*, 7, szerk. JUHÁSZ Magdolna, Kaposvár
 HETVEY József (1937), *Kaposvár mint kultúrközpont*, Kaposvár
 HORTOBÁGYI Ágost (1929), *A Berzsényi Társaság 1925–1928. évi értesítője*, Kaposvár
 LACZKÓ András (1979), *Pályaképvázlat Roboz Istvánról*, In: *Somogy megye múltjából, Levéltári évkönyv*, 10, szerk. KANYAR József. Kaposvár, 223–264.
 LACZKÓ András (1993), *Műzsák a Kapos partján. A Berzsényi Társaság megalakulása*, Kaposvár
Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye (1914), szerk. CSÁNKI Dezső, Budapest
 LIBER Endre (1934), *Budapest szobrai és emléktáblái. A budapesti szobrok és emlékművek története, Budapesti Statisztikai Közlemények*, 69 köt. 1.
 POMOGÁTS Béla (2010), *Főhajtás Berzsényi Dániel niklai emlékoszlopánál, Nyelvünk és Kultúránk*, 3.

Újságok

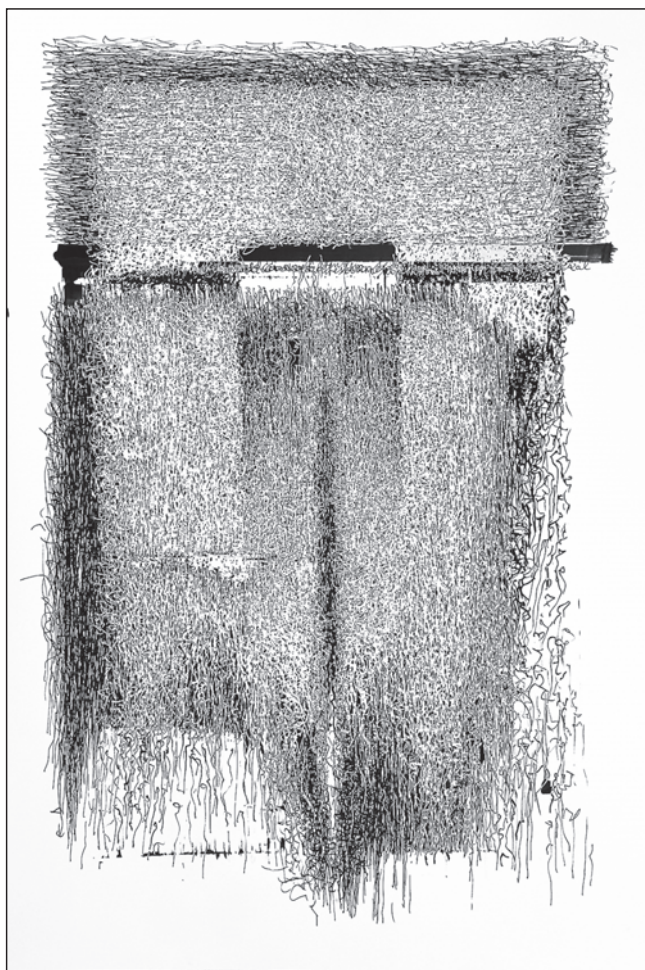
Kaposvár. Társadalmi és vegyes tartalmú hetilap, 1903–1905

Somogy. Politikai és vegyes tartalmú hetilap, 1904–1907

Somogyi Hírlap. Független napilap. A Somogy megyei Függetlenségi és 48-as párt hivatalos közlönye, 1904–1906

Somogyi Ujság. Megyei és helyi-érdekű vegyes tartalmú hetilap. A „Kaposvári hivatalnokok társasköre” hivatalos közlönye, 1898–1904

Somogyvármegye. Politikai napilap, 1905–1912

Ország László: Nyuzat, 11